

SUG'ORISHLAR SONINING NO'XAT O'SISHI RIVOJLANISHI VA XOSILDORLIGIGA TASIRI

¹Rayimov Baxrom Toshpo'latovich

Toshkent davlat agrar Universiteti Samarqand filiali,

²Mustanov Sobir Boliyevich

Toshkent davlat agrar Universiteti Samarqand filiali dotsenti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7418553>

Annotatsiya. Keyingi yillarda iqlimning isib borishi, haroratning keskin ko'tarilishi, lalmi yerlarning cho'llanishi kuzatilayotgan bir davirda, no'xat ekinini sug'oriladigan yerlarda samara bermoqda. Urug'larning unib chiqishi uchun suv kerak bo'lib, suvni qanchalik ko'p yoki kam shimib olishi juda muhimdir.

Kalit so'zlar: shimish kuchi, dukkaklar urug'larning bo'rtishi, urug' po'stini yorishi, o'simliklar, tuproq zarrachalari, tuproq yuzasiga chiqishi.

No'xat ekinini qurg'oqchilikka chidamli dukkakli – don ekinini bo'lganligi, sababli, uni lalmi va shartli sug'oriladigan yerlarda ham ekib, undan yuqori hosil olish mumkin.

So'ngi yillarda iqlimni global o'zgarishi, haroratni keskin ko'tarilishi, lalmi xududlarni cho'lashishi bir davrda, axolini don va dukkakli - don ekinlariga bo'lgan talabini qondirish maqsadida no'xat ekinini sug'oriladigan yerlarda yetishtirish samara bermoqda.

Urug'larning unib chiqishi uchun avvalombor suv kerak. Urug'lar suvni o'ziga shimib bo'rta boshlaydi. Urug'larni zo'r kuch bilan bo'rtishi ularning urug' po'stini yorishiga, urug'larning esa tuproq zarrachalarini so'rib, tuproq yuzasiga chiqishga imkon beradi.

Urug'lar unib chiqishi uchun urug'da to'plangan oziq moddalar suvli muhitda sabab ma'llumki, har bir ekin turining quruq urug'lari tarkibida bog'langan suvlar bo'ladi, jumladan no'xatda ham. Lekin bu suv moddalar almashunivi jaroyanida ishtirok etmaydi. Natijada urug'lar unib chiqishi oldidan o'z vazniga nisbatan ma'lum bir miqdorda shimib olishi shart.

Tadqiqot obyekti va uslublari. So'nggi yillarda no'xat ekinini sug'oriladigan maydonlarida ham ekilib hosil olinayotganligini hisobga olinib, sug'oriladigan maydonlarda yetishtirilgan no'xat navlarining urug'ini suvini shimish jadalligini laboratoriya sharoitida o'rgandik. Tajriba 22-25°C haroratda o'tkazildi. Tajriba obyekti sifatida xo'raki no'xatning Lazzat, O'zbekistanskaya32, Yulduz, va Umid navlari hamda xashaki no'xatning K-195 va K-196 nav namunalari ilk bor o'rganildi.

Biz bu tajribamizda no'xat navlari urug'larining 22-25°C haroratda qancha miqdorda suv shimib olish qobiliyatini aniqlashda har bir soatda kuzatib bordik. Tajriba 3 takroriylikda o'tkazildi. Bu esa urug'ni unib chiqishi uchun suv shimish miqdorini aniqlashga imkon beradi.

Jadvalda keltirilgan ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, no'xat navlari urug'i suvni ma'lum bir vaqtda har xil shimib olib, dastlabki birinchi soatda ko'p miqdorda suvni o'zlashtiradi, ya'ni bunda, xo'raki navlar 33,2-42,3% hamda 166 ikkinchi soatda xo'raki navlar 14,7-17,3%, xashaki navlar 10,9-13,4% miqdorgacha suvni shimish qobiliyatiga ega. Tajribani qolgan variantlarida, ya'ni vaqt o'tishi bilan keyingi soatlaroda o'zlashtirilgan suv miqdori xo'raki navlar 13,4-16,0% xashaki navlar 8,6-9,9% to'rtinchi soatda xo'raki navlar 12,0-12,9%, xashaki navlar 7,5-9,0 % miqdorda suvni o'zlashtirgan bo'lsa, keyingi soatlarda suvni o'zlashtirish pasayib borishi kuzatildi va uchinchi soatga borib xashaki no'xat nav namunalari suvni o'zlashtirishi 0,3-1,4% atrofida kuzatildi va o'n birinchi soatga kelib suvni o'zlashtirish ayrim xo'raki navlarda nolga tenglashgan bo'lsa, xashaki no'xat navi namunalari suvni izlashtirishi 19 soat davom etdi va o'ninchi soatdan so'ng soatlar orasida suvni o'zlashtirish darajasida farq kamayib borganligi namoyon bo'ldi.

Suvni o'zlashtirish ko'rsatkichi bo'yicha xo'raki navlar orasida Lazzat navi o'zining eng tez suvni o'zlashtirishi bo'yicha yuqori ko'rsatkichga erishdi, ya'ni, o'ninchi soatga borib 108,3% suvni o'zlashtirgan bo'lsa, O'zbekistonskaya 32 navi o'ninchi soatda 106,4%, Yulduz navi o'n ikki soatda 204,4% suvni o'zlashtirdi. Xashaki navlar xo'raki navlarga nisbatan suvni o'zlashtirish sur'ati juda past ekanligi namoyon bo'ldi. Xashaki no'xatni K-195 nav namunasi o'n to'qqizinchi soatga borib 99,7% suvni o'zlashtirgan bo'lsa K-296 nav namunasi esa 100.5% suvni o'zlashtirishi namoyan bo'ldi.

Xulosa qilib, xo'raki no'xatning urug' po'sti yupqa va tarkibida o'z vazniga nisbatan 104,4 – 108,7% gacha suvni shimib oladi. Xashaki nuxat namunalari aksincha. Urug' po'sti qalin va oqsil miqdori kam, shu sababli suvni shimish jadalligi xam xo'raki no'xat navlaridan past bo'lishi tajribada kuzatildi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. I.H.Hamdamiyov, S.B.Mustanov. Sug'oriladigan yerlarda no'xat yetishtirishning ilmiy asoslari.
2. Isaqov K.T., Umurzaqov A.A. No'xatni erta ekish-mo'l hosil garovi. // O'zbekiston qishloq xo'jaligi jurnali. - Toshkent, 2019. - № 3. - B. 10.
3. Otaboeva, 3.Umarov, H.Bo'riev, S.Do'stmurodova, G'.Qurbonov, A.Alimov,

G'.Rahimov, I.Massino, O.Qodirxo'jaev "O'simlikshunoslik" (darslik) // Toshkent - "Mehnat" - 2000. 132 bet.

4. Maisura Muhammad, Achmad Chozin, Iskandar Lubis, Ahmad Junaedi and Hiroshi Ehara, Some physiological character responses of rice under drought conditions in a paddy system.// J. ISSAAS Vol. 20, 2014. No. 1. P. 104-114.